

Lənkərana gələn qonaqların hər zaman ziyarət edəcəkləri yerlərdən biri də Lənkəran Tarix Diyarşünaslıq Muzeyi, yaxud Mirəhməd xanın evidir. Muzeydə 7 minə yaxın eksponat qorunur. Bunlardan 3-ü Tuğra xanıma aid

Lənkəranın əzəmətli Xan sarayı

Gələn il Lənkəranda özünəməxsus bir yubiley ilidir. Düz 189 il əvvəl – 1833-cü ildə burada şəhərsalmanın təməli qoyulub, Lənkəran qalası istehkamlarının baş planı tərtib və təsdiq olunub. Şəhərsalmanın ilkin mərhələsində məscid və 117 dükanlı iki bazar planlaşdırmanın əsas elementi kimi götürülüb. XIX əsrin sonunda isə şəhər artıq 4 hissəyə bölünmüşdü. Bunlar Qala, Böyük Bazar, Kiçik Bazar, Sütəmurdiv səmtləri idi. Şəhərin mərkəzi hissəsinə – tarixi qala ərazisinə lənkəranlılar elə indi də Qala deyirlər. Dəniz sahilı boyunca ərazi Sütəmurdiv adlanır. O vaxtlar burada, əsasən, gəlmələr, vəzifəli ruslar və türklər yaşayırdı. Lənkəran XX əsrin əvvəllərində Şuşa, Şəki, Quba ilə müqayisədə həm inkişaf etmiş şəhər təsərrüfatına, həm də xüsusi abadlığına görə seçilirdi. Memarlıq baxımından çox sayda orijinal evlər burada hələ də qalır. Zövqlə tikilmiş ayrı-ayrı binaların hərəsi bir abidədir.

Bu binalardan biri Xan sarayı – hazırkı Tarix-diyarşünaslıq muzeyidir. Yaşı yüzü keçib. Yaraşıqlı bina ötən əsrin əvvəllərində Mirəhməd xan Talışinskiyinin həyat yoldaşı Tuğra xanımın (həm də əmisi qızı olub, yəni o da xan nəslindən idi) şərəfinə tikilib. Sarayın layihəsini adı məlum olmayan fransız memar hazırlayıb, inşaat materialları da Bakıdan gəmi ilə daşınıb gətirilib.

Tarixi mənbələrə görə, 1912-ci ildə Tiflis şəhərində, kübar cəmiyyətə məxsus toplum içərisində Qafqaz gözəli müsabiqəsi keçirilib və həmin müsabiqədə Tuğra xanım fərqlənərək 1-ci yeri tutub. Elə bu qalibiyyətdən sonra da ərindən Lənkəranın ən gözəl yerində özü üçün bənərsiz bir saray hədiyyə istəyib. Beləliklə, qısa vaxtda şəhərin ilk hündürmərtəbəli binası – 12 otaqlı, 812 kvadratmetrlik əla saray tikilərək hasilə gəlib. Üçüncü mərtəbəsi baxanda Xəzər dənizi tam görünmüş. O vaxtlar mühafizəçilər üst qatdakı şüşəli eyvandan ətrafa nəzarət edirmişlər. Cənubda ilk dəfə

elektrik işıqlandırma və istilik sistemi də bu binada qurulub.

Sarayı sevimli xanımı üçün tikdirib ona hədiyyə edən Mirəhməd xan 1916-cı ildə Fransada vəfat edib, Vətənə gətirilərək Lənkəranda dəfn olunub. Gözəl Tuğra xanım isə ondan sonra həmin evdə qala bilməyərək, Bakıya köçüb və sovet quruluşunun sərt üzü ilə qarşılaşmalı olub. Ömrünün sonlarında hətta hamamda kişəci də işləyib. “Qafqaz gözəli” adına layiq görülmüş talış xanım əfəndisinin həyat hekayəsi belə başa çatıb. Qeyri-adi layihəli Xan sarayı isə, dediyimiz kimi, bu günə qədər qalır və muzey kimi istifadə olunur.

Lənkəranın hazırkı rəhbərliyi şəhərin abadlığını gündəlik nəzarətində saxlayır, həm klassik üslubun qorunmasını təmin edir, həm də modern memarlığın yadılmasına rəvac verir. Cəmaat da, öz növbəsində, şəhərin gözəlliklərinə rəng qatmağa çalışır. Taleh Qaraşovun rayona rəhbərliyi dövründə bu cənub diyarı daha da müasirləşib, zəruri infrastruktur formalaşmış, yeni-yeni tikililər şəhəri daha da gözəgəlimli edib. Sözügedən binada SSRİ dövründə şəhər soveti yerləşib. Bina sonradan muzeyə çevrilib. Sonuncu dəfə sarayın 100 illiyi ilə əlaqədar bina əsaslı şəkildə gözəl təmir olunub və işlər 2015-ci ildə başa çatdırılıb. Həmin il Prezident İlham Əliyev

cehiz güzgülərdir. Onlara arxası daş güzgülər deyilir, Venetsiyadan gətirilib və xanımın şəxsi əşyalarıdır. Əslində, belə güzgülərin sayı 6 olub, 1917-ci ilin Oktyabr inqilabı dövründə saray talan olunanda onların yarısı oğurlanıb. Burada Mirəhməd xana aid əşyalar da var. Bir də binada analoqu olmayan gözəl bir əşya var ki, o da çilçıraqdır. Özəlliği ondan ibarətdir ki, deyilənə görə, zamanında şamlarla yandırılıb, zənciri olub və aşağıya qədər çəkilirmiş. Hazırda çilçıraq bərpa olunaraq daha da gözəlləşib, elektrik cərəyanı ilə işlədilir. Burada yer alan eksponatların böyük əksəriyyəti 16–18-ci əsrləri əhatə edir. Ovçuluq, məişət alətləri, silahlar, qadınların zینət əşyaları, sənətkarlar tərəfindən hazırlanmış dulusçuluq məmulatları və sair var. Muzeyin ən qədim eksponatları Neolit dövründən qalma sümük bıçaqlar, daş çapacaqlardır.

...Lənkərana gedəndə dəfələrlə Xan sarayı ilə üzbəüzdəki çay bağçasında oturub dostlarımla söhbət etmişəm. Tez-tez də istər-istəməz baxışlarım sarayın üzərində ilişib qalıb. Düşünmüşəm ki, doğrudan da, bizim tariximiz, mədəniyyətimiz xalqımızın ən böyük zینəti, sərvətidir.

Əli NƏCƏFXANLI,
“Xalq qəzeti”nin bölgə müxbiri